

ДЕРЖАВНИЙ ВИЩИЙ НАВЧАЛЬНИЙ ЗАКЛАД
“УКРАЇНСЬКА АКАДЕМІЯ БАНКІВСЬКОЇ СПРАВИ
НАЦІОНАЛЬНОГО БАНКУ УКРАЇНИ”

ПІНЬКАС ГАЛИНА ІВАНІВНА

УДК 339.137.2:339.186](043.3)

**ФІНАНСОВО-ЕКОНОМІЧНИЙ МЕХАНІЗМ ФОРМУВАННЯ
КОНКУРЕНТОСПРОМОЖНОГО РИНКУ
ДЕРЖАВНИХ ЗАКУПІВЕЛЬ**

Спеціальність 08.00.08 – Гроші, фінанси і кредит

Автореферат
дисертації на здобуття наукового ступеня
кандидата економічних наук

Суми – 2010

Дисертацією є рукопис.

Робота виконана у Державному вищому навчальному закладі “Українська академія банківської справи Національного банку України”.

Науковий керівник – доктор економічних наук, професор
Ярошенко Станіслав Павлович,
Державний вищий навчальний заклад
“Українська академія банківської справи
Національного банку України”,
професор кафедри менеджменту

Офіційні опоненти: доктор економічних наук, доцент
Школьник Інна Олександрівна,
Державний вищий навчальний заклад
“Українська академія банківської справи
Національного банку України”,
завідувач кафедри фінансів, професор;
кандидат економічних наук, доцент
Смиричинський Валентин Васильович,
Тернопільський національний
економічний університет,
доцент кафедри менеджменту
організацій та інвестицій

Захист дисертації відбудеться “___” _____ 2010 р. о ___ год.
на засіданні спеціалізованої вченої ради Д 55.081.01 у Державному
вищому навчальному закладі “Українська академія банківської справи
Національного банку України” за адресою: 40030, м. Суми, вул. Петро-
павлівська, 57, зала засідань вченої ради.

З дисертацією можна ознайомитися в бібліотеці Державного вищого
навчального закладу “Українська академія банківської справи Національ-
ного банку України” за адресою: 40030, м. Суми, вул. Покровська, 9/1.

Автореферат розісланий “___” _____ 2010 р.

Вчений секретар
спеціалізованої вченої ради

І.М. Бурденко

ЗАГАЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА РОБОТИ

Актуальність теми дослідження. На сьогодні ринок державних закупівель знаходиться на стадії формування і, на жаль, його рівень набагато нижче того, що склався в країнах з багаторічними ринковими традиціями. Проте прискорити процес удосконалення процедур закупівель може вивчення і впровадження світового досвіду, дотримання основних принципів здійснення державних закупівель, розвиток науково-методичних засад, методів і прийомів проведення торгових операцій.

Держава є найбільшим ринковим агентом, який здійснює закупівлі товарів (робіт, послуг) на загальну суму 10-15 % від ВВП і до 50 % від суми витрат Державного бюджету. Проте, за оцінками експертів, приблизно 10 % цих коштів витрачаються неефективно та за нецільовим призначенням шляхом системи «схемних» закупівель, що актуалізує проблему підвищення контролю за ефективним та економним використанням державних коштів. Дієвим інструментами у боротьбі із зловживаннями у цій сфері є розвиток конкурентних способів державних закупівель.

Таким чином, ефективне використання державних коштів безпосередньо залежить від застосування відповідних механізмів, важливе місце серед яких займає фінансово-економічний механізм державних закупівель, котрий є складовою частиною фінансового механізму економіки країни та відіграє особливе значення в реалізації фінансової і, зокрема, бюджетної політики держави. Крім того, фінансово-економічний механізм державних закупівель має пріоритетне значення в реалізації соціально-економічної політики держави.

Проблеми організаційно-правового функціонування ринку державних закупівель досліджували у своїх наукових працях такі вітчизняні і зарубіжні вчені та фахівці, як В. Карасьова, З. Максименко, Н. Ткаченко, Р. Маланій, М. Вишневецький, О. Пономаренко, В. Смірнов, В. Смирчинський, Н. Несторович, В. Малочка, Т. Уіслон.

Докладні дослідження щодо сутності, структури і дії фінансового механізму, економічного механізму та фінансово-економічного механізму знайшли своє відображення у працях таких вчених, як М. Артус, І. Балабанов, А. Єпіфанов, О. Ковалюк, М. Крупка, С. Львовчкін, В. Москаленко, В. Опарін, А. Поддєрьогін, І. Сало, В. Сенчагов, А. Шеремет, І. Школьник, С. Ярошенко.

Проте ступінь наукової розробленості у вітчизняній теорії та практиці саме фінансово-економічного механізму державних закупівель, його сутності, структури, функцій та дії окремих елементів залишається недостатнім. Необхідність формування конкурентоспроможного ринку державних закупівель на основі розвитку теоретичних і практичних засад фінансово-економічного механізму державних закупівель зумовили актуальність і вибір теми дисертаційного дослідження, визначили його мету, завдання та зміст.

Зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами. Результати дисертаційного дослідження були використані при розробці у Державному

вищому навчальному закладі “Українська академія банківської справи Національного банку України” таких науково-дослідницьких тем: «Сучасні технології фінансово-банківської діяльності» (номер державної реєстрації 0102U006965) та «Реформування фінансової системи України в умовах євроінтеграційних процесів» (номер державної реєстрації 0109U006782). До звітів за цими темами включено пропозиції автора щодо: формалізації сутності і структури фінансово-економічного механізму державних закупівель на основі реалізації конкурентних процедур державних закупівель; удосконалення методичного підходу до планування державних закупівель; науково-методичних засад створення конкурентного ринку державних закупівель на основі ефективної політики держави; науково-методичних підходів щодо комплексної оцінки ефективності державних закупівель.

Мета і завдання дослідження. Метою дисертаційної роботи є розробка науково-методичних підходів та практичних рекомендацій щодо формування фінансово-економічного механізму державних закупівель на засадах ефективності і конкурентоспроможності.

Відповідно до мети дослідження було передбачено і вирішено такі завдання:

- визначити сутність та роль державних закупівель в реалізації програм розвитку держави, уточнити та систематизувати класифікаційні ознаки державних закупівель;
- удосконалити понятійно-категоріальний апарат теорії державних закупівель;
- проаналізувати основні етапи розвитку ринку державних закупівель, принципи здійснення закупівель та визначити особливості застосування різних моделей державних закупівель;
- обґрунтувати сутність, основні функції, структуру фінансово-економічного механізму державних закупівель та запропонувати рекомендації щодо розвитку цього механізму на основі удосконалення конкурентних процедур державних закупівель;
- здійснити оцінку і аналіз показників ефективності фінансово-економічного механізму державних закупівель;
- розробити методичний підхід до оптимального планування державних закупівель;
- запропонувати науково-методичні засади створення конкурентного ринку державних закупівель;
- розглянути проблемні аспекти та обґрунтувати напрямки удосконалення державного регулювання у сфері державних закупівель;
- розробити рекомендації щодо організації ефективного державного фінансового контролю та координації у сфері державних закупівель;
- запропонувати науково-методичний підхід до комплексної оцінки ефективності державних закупівель.

Об'єктом дослідження є економічні відносини, які виникають у процесі здійснення державних закупівель.

Предмет дослідження – теоретичні основи та науково-методичне забезпечення формування фінансово-економічного механізму конкурентоспроможного ринку державних закупівель.

Методи дослідження. Методологічною базою дисертаційного дослідження є фундаментальні положення економічної теорії, теорії фінансів, праці вітчизняних та зарубіжних вчених з проблем державних закупівель. У процесі дослідження використовувались наступні методи: семантичного аналізу – при уточненні базових економічних категорій наукового дослідження; порівняльний і статистичний аналізи, метод логічного узагальнення – для аналізу стану ринку державних закупівель; індукції та дедукції, аналізу та синтезу – при дослідженні економічних відносин між державою та іншими суб'єктами внаслідок функціонування фінансово-економічного механізму державних закупівель; історичний та узагальнення – при дослідженні зарубіжного досвіду основ прок'юременту; економіко-математичні, за допомогою яких розроблено методичні підходи до оцінки ефективності фінансово-економічного механізму державних закупівель.

Інформаційною базою дослідження є законодавчі та нормативні акти, що визначають механізм управління процедурами державних закупівель, офіційні матеріали Рахункової палати, Антимонопольного комітету України, звітні дані Міністерства фінансів України, джерела міжнародних фінансових організацій, наукові праці і монографії вітчизняних і зарубіжних економістів, періодична спеціалізована наукова література.

Наукова новизна одержаних результатів полягає у розробці науково-методичних підходів та практичних рекомендацій щодо формування фінансово-економічного механізму державних закупівель на засадах ефективності і конкурентоспроможності функціонування ринку закупівель. Наукову новизну дисертаційної роботи визначають такі положення:

вперше:

- формалізовано та обґрунтовано науково-методичні засади фінансово-економічного механізму функціонування ринку державних закупівель з визначенням для цього механізму принципів, цілей, об'єкта та суб'єкта, структури тощо;
- запропоновано визначення поняття «фінансово-економічний механізм державних закупівель» як системи встановлення та забезпечення економічних відносин між суб'єктом та об'єктом державних закупівель, що реалізуються через фінансові і економічні методи, інструменти і важелі, та які направлено на ефективне використання державних фінансових ресурсів на засадах конкуренції і забезпечення інтересів усіх суб'єктів державних закупівель;

удосконалено:

- процедуру планування державних закупівель на основі введення системи єдиного регіонального замовлення, що забезпечить ефективну взаємодію суб'єктів державних закупівель у системі «бюджет – закупівлі – виконання – контроль» та дотримання принципів: максимальної економії та ефективності; транспарентності; конкурентності; недискредитації та недискримінації учасників; об'єктивної та неупередженої оцінки тендерних пропозицій; запобігання проявам корупції та відповідальності за виконання умов конкурсу;
- інституціональні засади формування ефективного фінансового контролю у сфері державних закупівель через створення єдиної системи державного фінансового контролю та служб державного аудиту, що дозволить максимально знизити ризик виникнення корупції, шахрайства, марнотратства, помилок та підвищить роль державного фінансового контролю у забезпеченні фінансової безпеки держави;
- науково-методичний підхід до оцінки ефективності державних закупівель, який базується на врахуванні якісних показників державних закупівель і показників ефективності фінансово-економічного механізму державних закупівель в цілому;

набули подальшого розвитку:

- науково-методичні засади створення конкурентного ринку державних закупівель на основі передбачення захисту від недобросовісної конкуренції, підвищення якості діяльності державних інститутів та інфраструктури шляхом запровадження конкурентних процедур державних закупівель та модифікації цілей та методологічних підходів до регулювання конкурентного процесу;
- методичні положення та практичні рекомендації щодо державного регулювання закупівель, сутність яких полягає у визначенні стратегічних принципів, завдань і напрямків розвитку та забезпечення бюджетної й закупівельної дисципліни;
- економічний зміст поняття «державні закупівлі» як системи замовлення державними органами товарів (послуг, робіт), необхідних для повноцінної реалізації програм соціального розвитку та економічного зростання держави, за завчасно оголошеними умовами конкурсу, які передбачають обов'язковість дотримання принципів добросовісної конкуренції учасників закупівель з метою забезпечення ефективності та максимальної економії грошових коштів.

Практичне значення одержаних результатів полягає в тому, що науково-методичні підходи, теоретичні положення і практичні рекомендації можуть бути використані державними організаціями і установами при виборі, організації конкурентних процедур державних закупівель, плануванні та оцінці ефективності державних закупівель, організації роботи тендерного комітету, розробці тендерної документації.

Розроблені пропозиції щодо процедури планування державних закупівель на основі системи єдиного централізованого замовлення за регіонами використано Головним фінансовим управлінням Сумської обласної адміністрації (довідка від 17.12.2009 № 06-47/2538).

Науково-методичний підхід до оцінки ефективності фінансово-економічного механізму державних закупівель використано в діяльності Управління освіти і науки Сумської міської ради (довідка від 09.12.2009 № 01-18/03).

Методичні рекомендації щодо удосконалення механізму реалізації конкурентних процедур державних закупівель використано в роботі підприємства ТОВ «ПРЕМІУМ АКВА ТЕХНІК» (довідка від 30.12.2009 № 815).

Одержані автором результати наукового дослідження використовуються у навчальному процесі Державного вищого навчального закладу «Українська академія банківської справи Національного банку України» при викладанні навчальних дисциплін «Фінанси» та «Державний фінансовий моніторинг» (акт впровадження від 26.01.2010).

Особистий внесок здобувача. Усі наукові результати, викладені в дисертації, отримані автором особисто. З наукових праць, опублікованих у співавторстві, в роботі використані лише ті ідеї, положення і розрахунки, які є результатом особистої роботи здобувача і становлять його індивідуальний внесок. Особистий внесок здобувача у роботі [1], опублікованої у співавторстві, полягає в обґрунтуванні необхідності аудиту та аналізу фінансово-господарської діяльності як складової контролю; [5] – у визначенні сутності порушень при здійсненні державних закупівель.

Апробація результатів дисертації. Основні положення і результати дослідження були оприлюднені на науково-практичних конференціях, серед яких: Всеукраїнська науково-практична конференція «Проблеми і перспективи розвитку банківської системи України» (м. Суми, 2006, 2007, 2009), Міжнародна науково-практична конференція «Макроекономічна політика в Україні: проблеми науки та практики» (м. Харків, 2007), Дев'ята всеукраїнська науково-практична конференція «Банківська система України в умовах глобалізації фінансових ринків» (м. Черкаси, 2007), IV Міжнародна наукова практична конференція «Постигането на висшого образование – 2008» (м. Софія, Болгарія, 2008), Науково-практична конференція «Удосконалення механізмів державного управління та місцевого самоврядування» (м. Київ, 2009).

Наукові публікації. Результати дисертації відображено у 14 наукових працях, серед яких: одна монографія (у співавторстві); 10 робіт, опублікованих в наукових журналах і збірниках наукових праць, визнаних ВАК України фаховими з економіки; 3 публікації у матеріалах конференцій. Загальний обсяг опублікованих робіт складає 20,87 друк. арк., з них особисто автору належить 9,15 друк. арк.

Структура та обсяг дисертації. Дисертація складається зі вступу, трьох розділів, висновків, списку літератури. Повний обсяг дисертації – 220 сторінок, у т.ч. на 72 сторінках розміщено 26 таблиць, 19 рисунків, 4 додатки і список літератури з 202 найменувань.

ОСНОВНИЙ ЗМІСТ ДИСЕРТАЦІЇ

У першому розділі «Теоретичні основи побудови фінансово-економічного механізму державних закупівель» досліджено сутність і роль державних закупівель, розглянуто основні етапи розвитку ринку державних закупівель, принципи їх реалізації, визначено особливості застосування різних моделей державних закупівель, обґрунтовано теоретичні засади фінансово-економічного механізму державних закупівель з визначенням його структури, цілей, функцій, принципів функціонування.

Базуючись на ключових характеристиках державних закупівель, враховуючи існуючі визначення даної дефініції для цілей дослідження, пропонується авторське трактування сутності державних закупівель. Державні закупівлі товарів (робіт, послуг) – це система замовлення державними органами товарів (послуг або виконання робіт), необхідних для повноцінної реалізації програм соціального розвитку та економічного зростання держави, за завчасно оголошеними умовами конкурсу, які передбачають обов'язковість дотримання принципів добросовісної конкуренції учасників закупівель з метою забезпечення ефективності та максимальної економії грошових коштів.

Дослідження основних етапів розвитку ринку державних закупівель та еволюції законодавчих актів, що регламентують функціонування ринку державних закупівель України, дозволили автору визначити три основні етапи: 1993–1996 рр. – перехідний; 1997–1999 рр. – еволюційний; 2000–2008 рр. – нестабільний.

Узагальнення міжнародного та вітчизняного досвіду регулювання державних закупівель дозволили виділити основні принципи їх ефективного функціонування, зокрема: максимальна економія та ефективність; добросовісна конкуренція серед учасників; відкритість та прозорість на всіх стадіях державних закупівель (транспарентність); недискредитація та недискримінація учасників; об'єктивна та неупереджена оцінка тендерних пропозицій; запобігання проявам корупції та відповідальність за виконання умов конкурсу.

Для правильного вибору та організації процедур державних закупівель, організації роботи тендерного комітету та отримання достовірної інформації щодо результатів закупівель за державні кошти запропоновано класифікаційні ознаки державних закупівель з урахуванням вимог щодо їх практичного застосування у фінансово-економічному механізмі державних закупівель та відображення окремих сторін сутнісної характеристики, а саме: масштабу, способу побудови, категорії учасників, предмета закупівлі, ступеня прозорості, способу реалізації, способу проведення, способу організації.

Провідне місце у забезпеченні ефективності та максимальної економії державних коштів належить фінансово-економічному механізму державних закупівель, адаптованому до світових стандартів з урахуванням вітчизняної специфіки.

Проведений аналіз існуючої теоретичної бази, специфіки державних закупівель і узагальнення понятійного апарату щодо фінансового, економічного та фінансово-економічного механізмів дозволив сформулювати авторське визначення фінансово-економічного механізму державних закупівель, під яким розуміється система встановлення та забезпечення економічних відносин між суб'єктом та об'єктом державних закупівель, що реалізуються через фінансові та економічні методи, інструменти і важелі, та які направлено на ефективне використання державних фінансових ресурсів на засадах конкуренції і забезпечення інтересів усіх суб'єктів державних закупівель.

Обґрунтовано, що особливості побудови фінансово-економічного механізму визначають його принципи. Ключовим елементом фінансово-економічного механізму державних закупівель є бюджетна політика; суб'єктами механізму – суспільство, державні організації та установи, розпорядники державних коштів, учасники-постачальники; об'єктом – державні кошти, товари, роботи та послуги, основою механізму – система фінансових і економічних методів, інструментів і важелів. Базуючись на цьому, запропоновано схему побудови фінансово-економічного механізму державних закупівель (рис. 1).

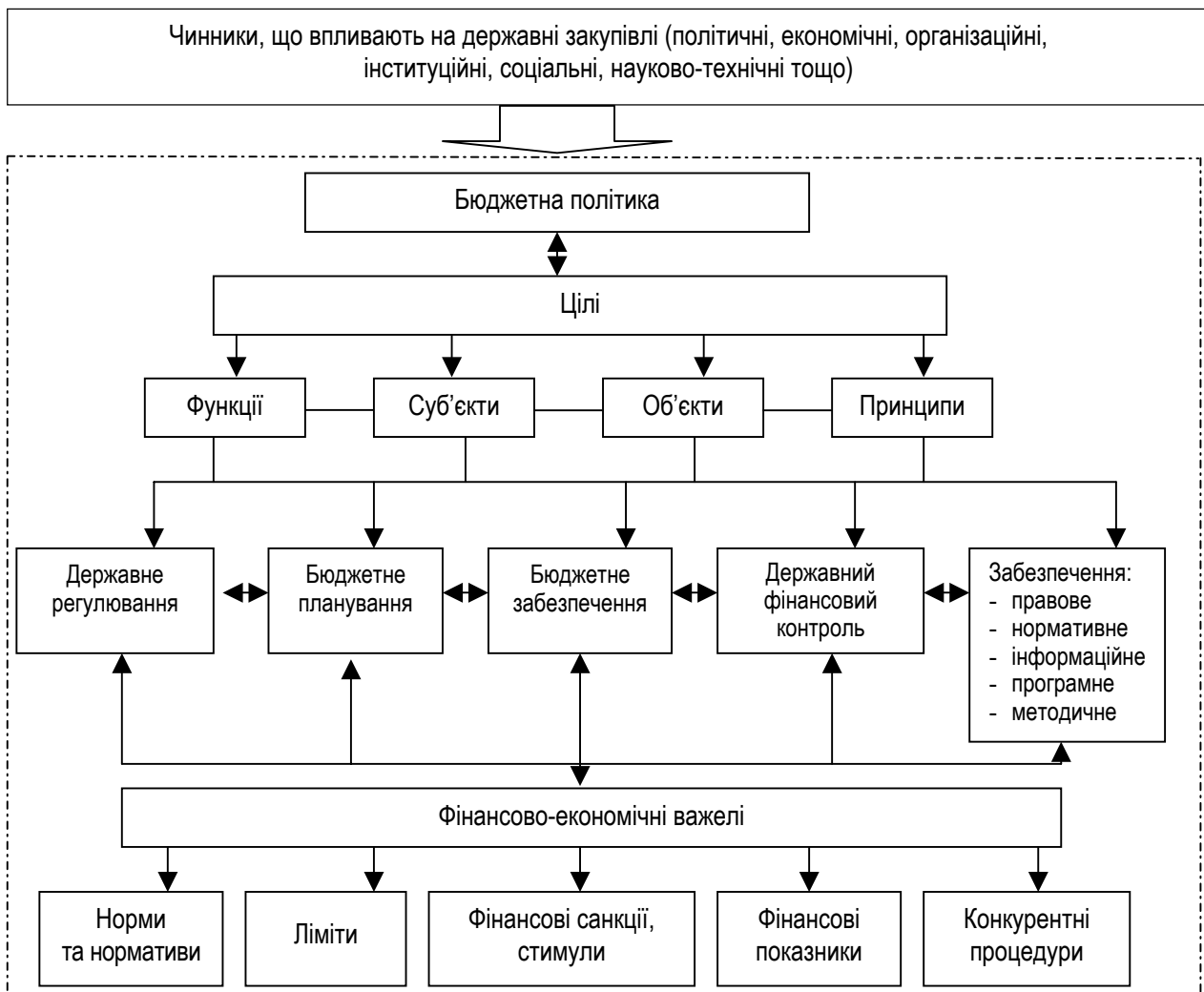

Рис. 1. Фінансово-економічний механізм державних закупівель

Таким чином, функціонування фінансово-економічного механізму державних закупівель, виконання його цілей та дотримання принципів дозволить подолати кризові явища у сфері державних закупівель та невідповідне застосування фінансово-економічних важелів та інструментів на ефективність державних закупівель.

У другому розділі «Розвиток науково-методичного забезпечення організації конкурентоспроможного ринку державних закупівель» досліджено сучасний стан розвитку ринку конкурентоспроможних державних закупівель, механізм реалізації конкурентних процедур державних закупівель та обґрунтовано рекомендації щодо упорядкування планування державних закупівель з метою ефективності використання державних коштів.

На основі аналізу й оцінки сучасного стану розвитку державних закупівель автором зроблено висновок про наявність тенденцій зростання обсягів і якості складу у системі закупівель за останні роки, рівень дотримання принципів державних закупівель, а також формалізовано проблеми у функціонуванні фінансово-економічного механізму державних закупівель.

У роботі була встановлена наявність значних коливань у динаміці конкурентних процедур закупівель у відсотковому відношенні до загальної вартості проведених процедур закупівель від 80 до 52 %. Проте суми коштів за укладеними договорами за період 2006-2008 рр. для закупівлі товарів, робіт і послуг за неконкурентними процедурами закупівлі залишаються досить великими і коливаються від 20 до 48 % (табл. 1).

Таблиця 1

Вартісна структура державних закупівель за укладеними договорами у 2006-2008рр.

Види процедур закупівель	Вартість закупівель за укладеними договорами за роками					
	2006		2007		2008	
	млн. грн.	%	млн. грн.	%	млн. грн.	%
Закупівля в одного учасника	8193,3	20,4	75034,0	52,7	80319,1	48,0
Відкриті торги із зменшенням ціни	26576,7	66,1	55482,3	39,0	77944,4	46,6
Запит цінових пропозицій	3983,2	9,9	3997,9	2,8	2007,6	1,2
Редукціон	149,9	0,4	4274,4	3,0	-	-
Торги з обмеженою участю	833,7	2,1	2087,9	1,5	1840,3	1,1
Двоступеневі торги	158,3	0,4	1408,9	1,0	5186,2	3,1

Загальна сума коштів за укладеними договорами	39895,1	100	142285,4	100	167297,6	100
---	---------	-----	----------	-----	----------	-----

Дослідження механізму реалізації конкурентних процедур державних закупівель свідчить про їх складність і довготривалість. Середній строк від початку торгів до їх завершення складає понад 120 днів. Крім того, строки подання тендерних пропозицій при застосуванні різних процедур закупівель значно різняться, що ускладнює їх планування і організацію. Результати дослідження виявили порушення, які існують на всіх етапах реалізації процедур державних закупівель, що вимагає подальшого удосконалення системи державного регулювання, їх планування і контролю.

Дослідження існуючої практики планування та витрачання коштів на державну закупівлю дозволило виявити, що кожний замовник самостійно планує та витрачає державні кошти в межах затверджених бюджетів. Проте аналіз міжнародного досвіду планування закупівель дозволив зробити висновок, що максимальна економія та ефективність витрачання державних коштів, а також запобігання проявам корупції досягаються шляхом централізації закупівель. З цією метою у роботі запропоновано процедуру планування державних закупівель здійснювати на основі введення системи єдиного регіонального замовлення. Єдине регіональне замовлення – це система угод між замовником регіонального замовлення і його виконавцем з метою забезпечення регіональних потреб у необхідних товарах (послугах, роботах), запланованих у складі витрат регіонального бюджету, що фінансуються за рахунок коштів цього бюджету на основі проведення конкурентних способів закупівель.

Основою даної системи повинен бути підрозділ регіональних закупівель у системі головного розпорядника коштів. Загальна схема організації системи регіонального замовлення представлена на рис. 2.

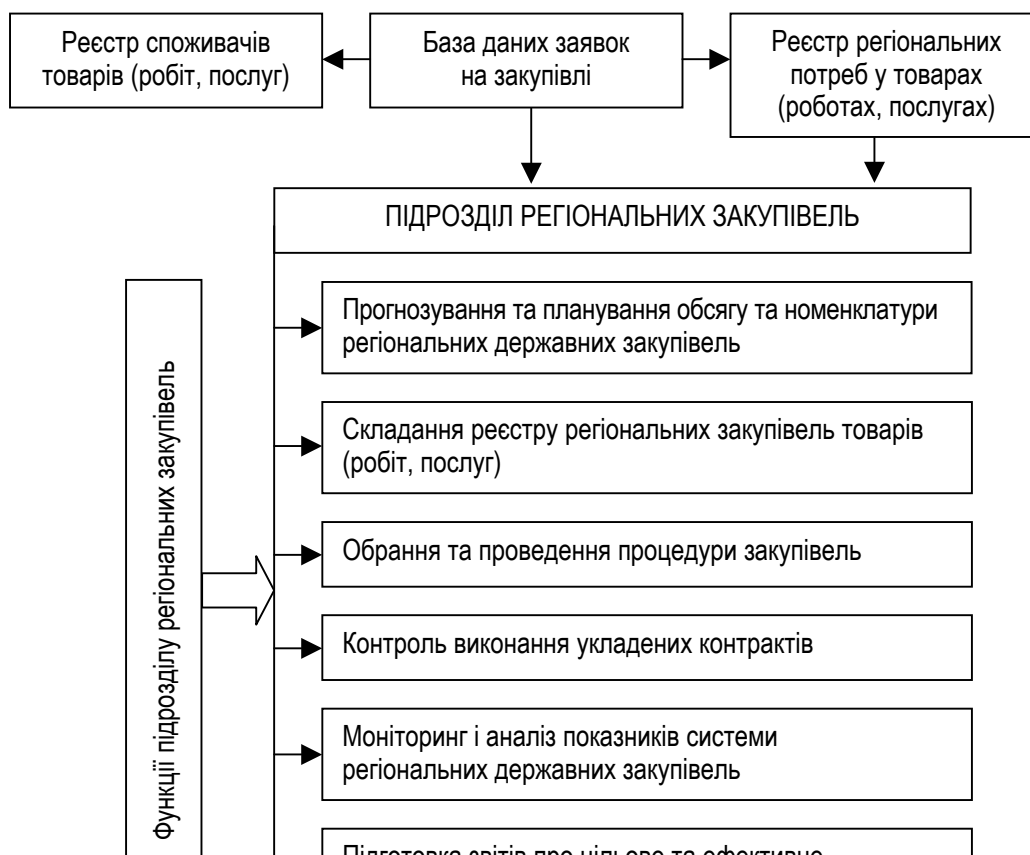

Рис. 2. Загальна схема організації системи регіонального замовлення

Визначені таким чином функції регіональних закупівель дозволять: системно підійти до організації проведення закупівель, тобто як до комплексного об'єкта з обов'язковим виділенням мети закупівель та етапів її досягнення шляхом прийняття оптимальних управлінських рішень; систематизувати основні етапи здійснення закупівель через застосування єдиних норм і правил при проведенні процедур закупівель, що дозволить уникнути лобіювання інтересів окремих постачальників на кожному етапі; упорядкувати і узгодити взаємодію між різним суб'єктами державних закупівель; створити єдину методологічну базу проведення державних закупівель та контролю виконання укладених контрактів; уникнути надання недостовірних відомостей при звітуванні за цільове та ефективне використання державних коштів. Для мотивації працівників підрозділу регіонального замовлення можна передбачити преміювання залежно від розміру економії державних коштів.

Використання системи єдиного регіонального замовлення дозволить вирішити ряд питань щодо дотримання принципів ефективності та економії державних коштів: збільшити частку конкурентних видів державних закупівель за рахунок збільшення розміру замовлень, що дозволить брати участь безпосередньо виробникам, уникнувши посередників; сприятиме відкритості та прозорості на всіх стадіях державних закупівель завдяки визначенню єдиних норм та правил проведення закупівель; розмежує державні та регіональні потреби у товарах, роботах, послугах шляхом створення єдиного реєстру регіональних потреб у товарах (роботах, послугах) та їх споживачів, що дасть можливість оперативного доступу до інформації та здійснювати контроль на всіх етапах закупівель; дозволить економно використовувати державні кошти завдяки зменшенню витрат на підготовку тендерної документації, організацію і проведення торгів; зменшить трудомісткість процесів планування та прогнозування державних закупівель, що має важливе значення в умовах обмеженості фінансування, дозволить отримати оптимальний результат мети закупівель.

При застосуванні системи регіонального замовлення порядок планування регіональних закупівель матиме наступну послідовність (табл. 2).

Таблиця 2

Процедура планування регіональних закупівель

Етап	Ким здійснюється	Зміст роботи
------	------------------	--------------

I	Кожним замовником	Планування та складання річного плану державних закупівель на підставі заявок (пропозицій)
II	Підрозділом регіональних закупівель	Прогнозування пропозицій щодо предмета закупівель та формування реєстру регіональних потреб у товарах (роботах, послугах)
III	Підрозділом регіональних закупівель	Розробка реєстру регіональних закупівель товарів (робіт, послуг) за однорідними предметами закупівель та планування державних закупівель: <ul style="list-style-type: none"> - планування способу та процедури проведення тендерів; - планування тривалості їх проведення; - визначення кваліфікаційних вимог до потенційних постачальників та критеріїв вибору та оцінки тендерної пропозиції; - погоджується з фінансовим підрозділом головного розпорядника
IV	Підрозділом регіональних закупівель	Планування проведення торгів тендерними комісіями
V	Головним розпорядником державних коштів	Затвердження річного плану державних закупівель

Таким чином, запропонована процедура планування державних закупівель на основі введення системи єдиного регіонального замовлення дозволить забезпечити ефективну взаємодію суб'єктів державних закупівель у системі «бюджет – закупівлі – виконання – контроль», що створить основу для посилення заходів щодо удосконалення бюджетної та закупівельної діяльності.

У третьому розділі роботи «Удосконалення фінансово-економічного механізму конкурентоспроможного ринку державних закупівель» досліджені підходи до створення конкурентного ринку державних закупівель на основі ефективної політики держави, обґрунтовано необхідність удосконалення державного регулювання та державного фінансового контролю у сфері державних закупівель, запропоновано науково-методичні підходи до оцінки ефективності державних закупівель.

У роботі доведено, що тільки застосування конкурентних процедур державних закупівель дозволяє забезпечити принципи максимальної економії та ефективності й добросовісної конкуренції серед учасників. Дослідження конкуренції на ринку державних закупівель дозволило виявити наступні чинники, які впливають на процес створення конкурентного середовища: якість державних інституцій та інфраструктура, недосконалість конкурентного законодавства, низький рівень правової культури та конкурентної поведінки; корупція і шахрайство; політична нестабільність; неможливість конкуренції у малому і середньому бізнесі.

Оцінка чинників конкурентоспроможності свідчить, що найбільш негативними є якість державних інституцій та інфраструктури, а також корупція і шахрайство, що може призвести до збільшення відставання від інших країн. Виявлено, що результатом відсутності інформації для учасників ринку про можливість використання конкурентного законодавства для захисту своїх інтересів став низький рівень правової культури та конкурентної поведінки. Корупція і шахрайство підривають конкуренцію у сфері державних закупівель, даючи можливість окремим суб'єктам державних закупівель здійснювати державні закупівлі неконкурентними способами.

У роботі обґрунтовано основні науково-методичні засади створення конкурентоспроможного ринку державних закупівель, у яких передбачено захист від недобросовісної конкуренції, підвищення якості діяльності державних інститутів та інфраструктури на підставі модифікації регулювання конкурентного процесу, які повинні забезпечити розвиток головних принципів і цінностей ринкової економіки: економічну свободу, рівні умови конкуренції, вільний доступ до ресурсів, інформації тощо.

Визначено, що основною проблемою функціонування фінансово-економічного механізму державних закупівель є нестабільність та недосконалість законодавства щодо державних закупівель з питань організації та проведення процедур державних закупівель.

У роботі запропоновано методичні положення щодо удосконалення системи регулювання державними закупівлями, які полягають у визначенні стратегічних принципів, завдань і напрямів розвитку цієї системи, що вплине на дієвість функціонування фінансово-економічного механізму державних закупівель, стимулюючи конкурентні механізми його функціонування, посилять заходи щодо забезпечення бюджетної та закупівельної дисципліни.

Аналіз результатів контрольних заходів за період 2003-2008 рр., проведений на основі даних Рахункової плати України, свідчить, що більшість бюджетних правопорушень мають системний характер і тенденцію до зростання. Найбільш поширеним видом бюджетного правопорушення є порушення законодавства про державні закупівлі (табл. 3). Найбільш характерним порушенням законодавства щодо закупівель були порушення, які безпосередньо стосуються конкурентності та прозорості державних закупівель, а саме: правильного вибору процедур закупівель, переваги відкритих торгів перед іншими процедурами, вибору критеріїв для оголошення переможця з точки зору законності та ефективності витрачання бюджетних коштів, тобто правових норм, правильне та неухильне виконання яких запобігає проявам корупції у цій сфері.

Таблиця 3

**Обсяги використання коштів Державного бюджету України
з порушеннями законодавства про державні закупівлі**

Показники	Обсяги за роками					
	2003	2004	2005	2006	2007	2008
Розмір правопорушень, млн. грн.	423,7	387,3	294,3	172,0	262,3	510,6
Питома вага до загальної величини правопорушень, %	9,7	7,7	7,9	2,0	3,9	10,8

У роботі обґрунтовано основні напрями удосконалення фінансового контролю в системі державних закупівель, які зводяться до створення інституціонального забезпечення за рахунок створення єдиної системи державного фінансового контролю та аудиту, що вплине на зростання ролі державного фінансового контролю у забезпеченні принципів ефективності і

конкурентоспроможності функціонування ринку державних закупівель. Крім того, гармонізація між контролем і аудитом сприятиме посиленню ролі державного фінансового контролю в забезпеченні фінансової безпеки країни, що дозволить підвищити міжнародний рейтинг конкурентоспроможності держави й знизити міжнародний рейтинг корумпованості.

Ефективність державних закупівель необхідно оцінювати з точки зору не тільки величини економії державних коштів при здійсненні державних закупівель, але й загального соціально-економічного ефекту. З цією метою у роботі запропоновано оцінювати ефективність державних закупівель на підставі комплексного підходу, кінцевою метою якого є оцінка ефективності фінансово-економічного механізму державних закупівель в цілому.

Для аналізу та оцінки ефективності фінансово-економічного механізму державних закупівель запропоновано систему якісних показників державних закупівель і показників ефективності фінансово-економічного механізму державних закупівель в цілому.

До якісних показників державних закупівель запропоновано віднести рівні конкурентності, оплачуваності державних закупівель, централізації державних закупівель, забезпеченості суспільних потреб.

Ефективність фінансово-економічного механізму державних закупівель в цілому запропоновано оцінювати за допомогою таких показників: ефективність системи державних закупівель, економія державних коштів у результаті конкуренції, рівень витрат на здійснення державної закупівлі, економічна ефективність державних закупівель.

Оцінку загального соціально-економічного ефекту державних закупівель пропонуємо розрахувати за допомогою показника ефективності системи державних закупівель. Цей ефект розглядається у трьох проявах: мультиплікативному, соціальному і структурному.

Таким чином, методичний підхід, запропонований на базі комплексної системи показників, дозволить оцінити не тільки економічну ефективність державних закупівель, але й їх конкурентоспроможність і соціальну направленість. Проте системний підхід до оцінки ефективності державних закупівель включає в себе складові підсистеми, які знаходяться у тісному взаємозв'язку, а саме підсистеми: планування, контролю, державного регулювання, забезпечення, оцінки ефективності державних закупівель.

ВИСНОВКИ

У дисертації наведено теоретичне обґрунтування та запропоновано вирішення наукової задачі, що полягає в розробці науково-методичних підходів та практичних рекомендацій щодо формування фінансово-економічного механізму державних закупівель на засадах принципів ефективності і конкурентоспроможності функціонування ринку закупівель. За результатами дисертаційного дослідження зроблено наступні висновки:

1. Дослідження ролі державних закупівель дозволяють стверджувати, що державні закупівлі мають значний вплив як на вирішення базових соціальних програм, так і на розвиток економіки країни в цілому. Світовий досвід свідчить, що найбільш ефективним способом дотримання принципів державних закупівель є існування конкурентного ринку закупівель.

2. Реалізація ринкових засад економіки вимагає застосування механізмів, які дозволяють забезпечити ефективне використання державних коштів. Важливе місце серед цих механізмів займає фінансово-економічний механізм державних закупівель. Побудова цього механізму повинна здійснюватися у відповідності з бюджетною політикою, цілями, принципами та функціями державних закупівель. Враховуючи роль фінансово-економічного механізму державних закупівель, основними його елементами є суб'єкти та об'єкти, фінансово-економічні методи, інструменти та важелі, елементи забезпечення.

3. Досліджено характерні особливості конкурентних процедур державних закупівель, які відрізняють їх від неконкурентних процедур. Державні закупівлі товарів, робіт і послуг на конкурсній основі включають ряд фаз і етапів, що є закупівельним циклом. Тривалість циклу, кількість фаз і етапів у рамках циклу залежать від суми закупівлі, обраних процедур і правил їх проведення.

4. Обґрунтовано використання системи єдиного регіонального замовлення, що дозволить збільшити частку конкурентних видів державних закупівель за рахунок збільшення розміру закупівель; призведе до відкритості та прозорості на всіх фазах і етапах державних закупівель; розмежує державні та регіональні потреби у товарах (роботах, послугах); дозволить ефективно контролювати використання державних коштів; зменшить трудомісткість процесів прогнозування та планування державних закупівель.

5. Наявність конкуренції на ринку державних закупівель – основний показник державної політики у цій сфері. Конкурентні ціни, технології і характеристики предметів закупівлі гарантують, що держава забезпечить суспільство найкращими товарами і послугами. Аналіз вартісних показників державних закупівель за період 2006-2008 рр. свідчить, що відбувається значне коливання у динаміці конкурентних процедур закупівель у відсотковому відношенні до загальної вартості проведених процедур закупівель від 80 до 48 %, незважаючи на те, що зростає частка неконкурентних процедур закупівель.

6. Для створення конкурентного ринку державних закупівель запропоновано науково-методичні засади державних закупівель на основі ефективної політики держави, якими передбачено активний захист економічної конкуренції на вітчизняному ринку. Ефективна конкурентна політика – основний стимул позитивних змін на ринку державних закупівель, що передбачає послідовну систему заходів, які направлені на створення, розвиток, підтримку і захист добросовісної конкуренції.

7. Дослідження системи державного регулювання у сфері закупівель дозволило виявити основні її недоліки: нестабільність і недосконалість законодавства; порушення при здійсненні державних закупівель; недостатня інформаційна структура у системі державних закупівель. На основі аналізу основних недоліків державного регулювання закупівель обґрунтовано необхідність удосконалення методичних положень щодо системи державного регулювання, сутність яких полягає в подальшому визначенні стратегічних принципів, завдань і напрямків розвитку цієї системи, реалізація яких дозволить підвищити ефективність дії фінансово-економічного механізму державних закупівель, посилити заходи щодо забезпечення бюджетної та закупівельної дисципліни, стимулювати розвиток конкуренції на ринку державних закупівель.

8. На основі аналізу ролі та функцій суб'єктів системи державного фінансового контролю доведено необхідність створення єдиної системи державного фінансового контролю та аудиту як елемента фінансово-економічного механізму державних закупівель, а також підвищення ролі державного фінансового контролю у забезпеченні фінансової безпеки держави.

9. Одним із важливих питань удосконалення фінансово-економічного механізму державних закупівель є забезпечення ефективності використання державних коштів. Дослідження вітчизняного та зарубіжного досвіду проведення подібного аналізу дозволило запропонувати методичний підхід, який базується на комплексній системі показників. Даний підхід дозволить оцінити економічну ефективність державних закупівель, їх конкурентоспроможність і соціальну направленість.

СПИСОК ОПУБЛІКОВАНИХ ПРАЦЬ

Монографії

1. Теоретичні і методологічні основи контролю [Текст] : монографія / С. П. Ярошенко, Г. І. Пінькас, О. С. Кобичева. – Суми : Університетська книга, 2007. – 251 [2] с. (15,7 друк. арк.) *Особистий внесок здобувача*: обґрунтовано необхідність аудиту та аналізу фінансово-господарської діяльності як складової контролю (4,1 друк. арк.).

Статті у наукових фахових виданнях

2. Пінькас Г. І. Конкурентоспроможність національної економіки: аналіз, проблеми і напрямки розвитку [Текст] / Г. І. Пінькас // Проблеми і перспективи розвитку банківської системи України : зб. наук. пр. Т. 20 / Державний вищий навчальний заклад «Українська академія банківської справи Національного банку України». – Суми : УАБС НБУ, 2007. – С. 279–284 (0,33 друк. арк.).
3. Пінькас Г. І. Основні етапи розвитку державних закупівель в Україні [Текст] / Г. І. Пінькас // Проблеми і перспективи розвитку банківської системи України : зб. наук. пр. Т. 21 / Державний вищий навчальний заклад «Українська

- «Українська академія банківської справи Національного банку України». – Суми : УАБС НБУ, 2007. – С. 53–60 (0,42 друк. арк.).
4. Пінькас Г. І. Дослідження проблем порушень при здійсненні державних закупівель [Текст] / Г. І. Пінькас // Проблеми і перспективи розвитку банківської системи України : зб. наук. пр. Т. 22 / Державний вищий навчальний заклад «Українська академія банківської справи Національного банку України». – Суми : УАБС НБУ, 2007. – С. 57–62 (0,33 друк. арк.).
 5. Ярошенко С. П. Дослідження проблемних питань управління у сфері державних закупівель [Текст] / С. П. Ярошенко, Г. І. Пінькас // БизнесИнформ. – 2007. – № 10 (1). – 73–75 (0,25 друк. арк.). *Особистий внесок здобувача: визначено сутність порушень при здійсненні державних закупівель (0,13 друк. арк.).*
 6. Пінькас Г. І. Державні закупівлі як чинник розвитку підприємництва в Україні / Г. І. Пінькас // Вісник Київського національного торговельно-економічного університету. – 2007. – № 5. – С. 15–19 (0,38 друк. арк.).
 7. Пінькас Г. І. Обґрунтування та побудова фінансово-економічного механізму державних закупівель [Текст] / Г. І. Пінькас // Проблеми і перспективи розвитку банківської системи України : зб. наук. пр. / Державний вищий навчальний заклад «Українська академія банківської справи Національного банку України». – Суми : УАБС НБУ, 2008. – Т. 23. – С. 363–377 (0,92 друк. арк.).
 8. Пінькас Г. І. Система ефективного державного фінансового контролю і координації у сфері державних закупівель [Текст] / Г. І. Пінькас. // Актуальні проблеми економіки. – 2009. – № 2. – С. 57–70 (0,96 друк. арк.).
 9. Пінькас Г. І. Форми порушень при здійсненні державних закупівель [Текст] / Г. І. Пінькас // Вісник Сумського національного аграрного університету. – 2009. – № 8 (37). – С. 105–109 (0,33 друк. арк.).
 10. Пінькас Г. І. Аналіз стану функціонування системи державних закупівель в Україні [Текст] / Г. І. Пінькас // Економічний простір. – 2009. – № 28/1. – С. 60–67 (0,54 друк. арк.).
 11. Пінькас Г. І. Удосконалення методичних підходів до оцінки ефективності державних закупівель [Текст] / Г. І. Пінькас // Економіка: проблеми теорії і практики : зб. наук. пр. Випуск 244 : в 5 т. – Т. 1. – Дніпропетровськ : ДНУ, 2008. – С. 125–133 (0,71 друк. арк.).

Публікації в інших виданнях

12. Пінькас Г. І. Необхідність конкурентних форм проведення державних закупівель / Г. І. Пінькас // Проблеми і перспективи розвитку банківської системи України : зб. тез доповідей за матеріалами Дев'ятої всеукраїнської науково-практичної конференції (9-10 листопада 2006 р.). – Суми : УАБС НБУ, 2006. – 188 с. (0,08 друк. арк.).
13. Пінькас Г. І. Механізм реалізації конкурентних процедур державних закупівель [Текст] / Г. І. Пінькас // Банківська система України в умовах глобаліза-

- глобалізації фінансових ринків : зб. тез доповідей за матеріалами Міжнародної науково-практичної конференції (15-16 листопада 2007 р.) / Черкаський інститут банківської справи Університету банківської справи Національного банку України. – Черкаси, 2007. – С. 57–58 (0,08 друк. арк.).
14. Пінькас Г. І. Особливості класифікації державних закупівель [Текст] / Г. І. Пінькас // «Постигането на висшого образование – 2008» : зб. тез доповідей за матеріалами 4-ї Міжнародної науково-практичної конференції «Постигането на висшого образование – 2008», т. 4. Икономики. – София : «Бял ГРАД-БГ», 2008. – С. 88–91 (0,17 друк. арк.).

АНОТАЦІЯ

Пінькас Г.І. Фінансово-економічний механізм конкурентоспроможного ринку державних закупівель. – Рукопис.

Дисертація на здобуття наукового ступеня кандидата економічних наук за спеціальністю 08.00.08 – Гроші, фінанси і кредит. – Державний вищий навчальний заклад «Українська академія банківської справи Національного банку України», Суми, 2009.

У дисертації досліджено теоретичні основи, науково-методичні підходи та практичні рекомендації щодо побудови фінансово-економічного механізму державних закупівель на засадах конкурентоспроможності ринку державних закупівель, визначено місце та роль фінансово-економічного механізму державних закупівель, який є складовою частиною фінансового механізму економіки країни та відіграє особливу роль у реалізації фінансової і, зокрема, бюджетної політики держави в умовах формування конкурентних засад. Удосконалено категоріальний апарат державних закупівель, проаналізовано основні етапи розвитку ринку державних закупівель, принципи їх реалізації та визначено особливості застосування моделей державних закупівель. Обґрунтовано сутність, основні функції, елементи структури фінансово-економічного механізму державних закупівель та запропоновано створити фінансово-економічний механізм державних закупівель на основі реалізації конкурентних процедур державних закупівель. Проведено аналіз і оцінку ефективності дії фінансово-економічного механізму державних закупівель у сучасних умовах. Запропоновано науково-методичні засади створення конкурентного ринку державних закупівель на основі ефективної політики держави. Розглянуто проблемні аспекти та обґрунтовано необхідність удосконалення державного регулювання у сфері державних закупівель. Удосконалено науково-методичний підхід для комплексної оцінки ефективності державних закупівель.

Ключові слова: державні закупівлі, фінансово-економічний механізм державних закупівель, конкурентні процедури державних закупівель, державний фінансовий контроль, економічна конкуренція.

АННОТАЦИЯ

Пинькас Г.И. Финансово-экономический механизм конкурентоспособного рынка государственных закупок. – Рукопись.

Диссертация на соискание ученой степени кандидата экономических наук по специальности 08.00.08 – Деньги, финансы и кредит. – Государственное высшее учебное заведение “Украинская академия банковского дела Национального банка Украины”, Сумы, 2009.

В диссертации исследованы теоретические основы, научно-методические подходы и практические рекомендации относительно построения финансово-экономического механизма государственных закупок на принципах конкурентоспособности рынка государственных закупок; определены место и роль финансово-экономического механизма государственных закупок, который является составной частью финансового механизма экономики страны и играет важную роль в реализации финансовой и, в частности, бюджетной политики государства в условиях формирования конкурентных принципов. Усовершенствован категориальный аппарат государственных закупок и проанализированы основные этапы развития рынка государственных закупок, принципы их реализации, определены особенности применения моделей государственных закупок. Дано определение экономической сущности понятия «финансово-экономический механизм государственных закупок». Обоснованы и формализованы сущность, основные функции, элементы структуры финансово-экономического механизма государственных закупок; предложено создание финансово-экономического механизма государственных закупок на основе реализации конкурентных процедур государственных закупок. В работе проведен анализ и оценка эффективности действия финансово-экономического механизма государственных закупок в современных условиях. Определены основные положительные и негативные тенденции его развития, что позволило выявить основные проблемы его функционирования. Предложены научно-методические принципы создания конкурентного рынка государственных закупок на основе эффективной политики государства. Доказано, что эффективная конкурентная политика является основным стимулом позитивных изменений в экономике, необходимым для обеспечения формирования конкурентоспособности рынка государственных закупок и национальной экономики в целом. Конкурентная политика рынка государственных закупок должна создавать условия для добросовестной конкуренции на основе соблюдения норм и правил законодательства. Рассмотрены проблемные аспекты и обоснована необходимость усовершенствования государственного регулирования в сфере государственных закупок. На основе анализа основных недостатков государственного регулирования закупок обоснована необходимость усовершенствования теоретических положений и практических подходов к системе государственного регулирования, сущность которых заключается в дальнейшем определении стратегических принципов, заданий и направлений развития этой системы. Доказано,

что решение проблем эффективного использования государственных средств при осуществлении государственных закупок позволит создать и обеспечить функционирование единой системы государственного финансового контроля как элемента финансово-экономического механизма государственных закупок. В работе усовершенствован научно-методический подход к комплексной оценке эффективности государственных закупок.

Ключевые слова: государственные закупки, финансово-экономический механизм государственных закупок, конкурентные процедуры государственных закупок, государственный финансовый контроль, экономическая конкуренция.

SUMMARY

Pinkas G.I. Financial-economic mechanism of the competitive market for government procurement. – Manuscript.

The dissertation for a candidate of economic science degree in specialty 08.00.08 – Money, finance and credit. – State Higher Educational Establishment “Ukrainian Academy of Banking of the National Bank of Ukraine”, Sumy, 2009.

The thesis explored the theoretical foundations, scientific-methodological approaches and practical guidelines for building the financial and economic mechanism of public procurement based on competitive government procurement markets, defined place and role of financial-economic mechanism of public procurement, which is part of the financial mechanism of the economy and has a special mean in financial and, in particular, fiscal policy under a competitive basis. In dissertation improved categorical aid of procurement, analyzed the main stages of government procurement markets, their principles of implementation and identified the features of the models of public procurement. The nature, basic functions, the elements of financial-economic mechanism of public procurement are grounded; creation of financial-economic mechanism of public procurement on the basis of competitive public procurement procedures are proposed and evaluation of the effectiveness of financial-economic mechanism of public procurement in the current context are conducted. Scientific and methodological principles of a competitive market of public procurement based on effective policy are suggested. In work, problematic aspects and the necessity of improving the state regulation of public procurement are considered. In this manuscript improved scientific and methodical approach for comprehensive assessment of the effectiveness of public procurement.

Key words: public procurement, financial-economic mechanism of public procurement, competitive public procurement, public financial control, economic competition.

Відповідальний за випуск
доктор економічних наук, професор
Ярошенко Станіслав Павлович

Підписано до друку 19.03.2010
Формат 60x90/16. Обл.-вид. арк. 0,9.
Гарнітура Times. Тираж 100 пр.

Державний вищий навчальний заклад
“Українська академія банківської справи
Національного банку України”.
Адреса: 40030, м. Суми, вул. Петропавлівська, 57.
Свідоцтво про внесення до Державного реєстру
видавців, виготівників і розповсюджувачів
видавничої продукції: серія ДК № 3160

